

Karolina Lisczyk

Odwleka spotkanie czy tylko je oddala? O sposobach konceptualizowania zmiany terminu na późniejszy

Postscriptum Polonistyczne nr 1(19), 27-39

2017

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KAROLINA LISZYK
Uniwersytet Śląski
Katowice

Odwleka spotkanie czy tylko je oddala? O sposobach konceptualizowania zmiany terminu na późniejszy

Zasoby leksykalne polszczyzny dają jej użytkownikom możliwość różnorodnego wyrażania zmiany terminu zaplanowanych wcześniej czynności lub zdarzeń. Wielość ta z jednej strony pozwala wnioskować na temat skłonności Polaków do – przede wszystkim, choć nie tylko – opóźniania zamierzonych akcji. Z drugiej jednak – każe zastanawiać się, jakie są różnice semantyczne pomiędzy poszczególnymi czasownikami nazywającymi przesuwanie zdarzeń w czasie.

Wybrana przeze mnie leksyka z pewnością nie stanowi listy kompletnej – skupiłam się bowiem wyłącznie na czasownikach, pozostawiając poza obszarem zainteresowania analityzmy werbo-nominalne, związki frazeologiczne czy inne zmetaforyzowane wyrażenia i zwroty. W wyniku ekscerpacji leksykograficznej otrzymałam pole leksykalne, które można uporządkować, biorąc pod uwagę dwa kryteria. I tak ze względu na kierunek, w którym zdarzenia są przesuwane, wyróżnić można trzy grupy:

1. czasowniki oznaczające zwiększanie dystansu na osi czasu między teraźniejszością a danym zdarzeniem (momentem), które ma nastąpić w przyszłości (np. *oddalać* coś, *odkładać* coś, *odciągać* coś, *odsumać* coś, *odwlekać* coś, *odraczać* coś, *opóźniać* coś, *czekać z czymś*, *odczekiwać* coś/*aż*);
2. czasowniki oznaczające zmniejszanie dystansu na osi czasu między teraźniejszością a danym zdarzeniem (momentem), które ma nastąpić w przyszłości (np. *przybliżać* coś, *przy spieszać* coś);

3. czasowniki oznaczające zwiększanie lub zmniejszanie dystansu na osi czasu między terażniejszością a danym zdarzeniem (momentem), które ma nastąpić w przyszłości – na właściwą interpretację wskazuje tu każdorazowo kontekst (np. *przesuwać* coś, *przekładać* coś, *przenosić* coś).

Zbiór wymienionych leksemów można również dzielić na klasy semantyczne, biorąc pod uwagę drugie kryterium – prymarne znaczenie owych czasowników. Na tej podstawie da się wyodrębnić:

- 1) czasowniki ruchu, oznaczające:
 - a) ruch po powierzchni: *odsunąć* coś, *przesunąć* coś, *odwlekać* coś, *przybliżyć* coś, *odciągać* coś;
 - b) ruch z podnoszeniem: *odkładać* coś, *przekładać* coś, *przenosić* coś;
 - c) inne: *oddalać* coś;
- 2) czasowniki związane z parametrami:
 - a) prędkości: *opóźniać* coś, *przyśpieszać* coś;
 - b) długości: *przedłużać* coś, *wydłużać* coś, *skracać* coś;
 - c) czasu: *czekać* z czymś, *odczekiwać* coś/aż, *odraczać* coś.

Przedmiotem moich obserwacji pragnę uczynić grupę najliczniej reprezentowaną po nałożeniu obu kryteriów: czasowniki, które ze względu na pierwszy podział oznaczają zwiększanie dystansu na osi czasu między terażniejszością a danym zdarzeniem/momentem, ze względu na drugie kryterium – reprezentujące klasę czasowników ruchu. Ich wspólną cechą jest dodatkowo budowa słowotwórcza – wszystkie są prefigowane przedrostkiem *od-*, który nadaje im znaczenie ablatywne (por. definicję z *Uniwersalnego słownika języka polskiego*: *od-* – przedrostek ‘oznaczający oddalenie, oddzielenie, wyodrębnienie, np. *odbiec*, *odciągnąć*, *odedrzeć*, *odgrodzić*, *odwieźć*’ lub inne definicje, np. Śmiech 1986). Do grupy tej należą: *oddalać* (*oddalić*), *odkładać* (*odłożyć*), *odciągać* (*odciągnąć*), *odsunąć* (*odsunąć*) oraz *odwlekać* (*odwlec*).

Nietrudno dostrzec różnice w sposobie profilowania czynności przemieszczania czegoś, wyrażanej przez omawiane czasowniki w znaczeniu prymarnym. Przegląd eksplikacji leksykograficznych pozwala stwierdzić, że czasowniki te najczęściej mają charakter strukturalno-znaczeniowy (poza denominalnym czasownikiem *oddalić*), zatem dopiero odwołanie do podstaw czasownikowych pozwala wydobyć różnice w sposobie, w jaki odbywa się oznaczany ruch. Ilustrują to definicje z *Uniwersalnego słownika języka polskiego* (USJP) oraz *Innego słownika języka polskiego* (ISJP) (wybrane jako reprezentacje spośród wielu współczesnych leksykonów ogólnych polszczyzny)¹:

¹ Definicje z USJP nierzadko są synonimiczne, co może stanowić podstawę do kwestionowania ich poprawności. Dyskusja nad zagadnieniami leksykograficznymi nie stanowi jednak

- 1) oddalić/oddalać
 - USJP: **oddalić/oddalać** ‘powiększyć (powiększać) odległość między jakimiś osobami, przedmiotami lub obiektami; odsunąć (odsunąć)’
 - ISJP: Jeśli **oddaliliśmy** jakąś osobę lub rzecz od czegoś albo jeśli ona **oddaliła się** od czegoś, to znalazła się dalej od tego.
- 2) odłożyć/odkładać (← kłaść)
 - USJP: **odłożyć/odkładać** ‘położyć (kłaść) gdzieś coś, co przestało być potrzebne lub zaczęło przeszkadzać’
 - kłaść** ‘umieszczać coś gdzieś, w jakimś miejscu, na czymś, w czymś, wstawiać gdzieś, wsuwać’
 - ISJP: Jeśli **odłożyliśmy** rzecz, którą trzymaliśmy w ręku, to położyliśmy ją gdzieś, ponieważ nam przeszkadzała lub przestała nam być potrzebna.
 - Jeśli **kładziemy** gdzieś jakiś przedmiot, a zwłaszcza jeśli kładziemy na poziomej powierzchni przedmiot, którego pionowy wymiar jest mniejszy od choćby jednego z wymiarów poziomych, to umieszczamy go tam.
- 3) odciągnąć/odciągać (← ciągnąć)
 - USJP: **odciągnąć/odciągać** ‘ciągnąć, przesunąć (przesuwać) coś na inne miejsce’
 - ciągnąć** ‘przesuwać, wlec kogoś, coś, prowadzić, przewozić, przeciągać kogoś, coś z wysiłkiem, trudem, przezwyciężając opór’
 - ISJP: Jeśli **odciągnęliśmy** jakąś rzecz, to ciągnąc za nią, sprawiliśmy, że zmieniła swoje położenie, oddalając się od czegoś.
 - Jeśli **ciągniemy** jakąś osobę lub rzecz, to trzymając ją mocno, sprawiamy, że przybliży się ona do nas lub porusza się w tym samym co my kierunku, albo staramy się sprawić, by się tak poruszała.
- 4) odsunąć/odsunąć (← sunąć)
 - USJP: **odsunąć** ‘sunąć, oddalić (oddalać) kogoś, coś na niewielką odległość’
 - sunąć** ‘iść, jechać, płynąć równo, lekko, płynnie, posuwać, bez wstrząsów i zatrzymywania się’
 - przesunąć** ‘nie odrywając czegoś od podłoża, ciągnąć, posuwając, zmienić miejsce, położenie czegoś; przeciągnąć, przestawić (przestawiać)’

w tym miejscu mojego celu. Mimo że dostrzegam pewne niedoskonałości cytowanych eksplikacji, świadomie pomijam ich krytykę. Uwaga ta dotyczy także następnego przeglądu definicji.

- ISJP: Jeśli **odsunęliśmy** jakąś rzecz lub osobę od innej osoby lub rzeczy albo jeśli ta pierwsza **odsunęła się** od tej drugiej, to przesu-
wając się, znalazła się dalej od niej.
Jeśli jakaś rzecz lub osoba **sunie**, to przemieszcza się płynnie.
Jeśli **przesunęliśmy** jakąś rzecz z miejsca na miejsce, to zmieniliśmy
jej położenie, nie odrywając jej od podłoża, np. od ziemi.
- 5) odwlec/odwlekać (← wlec)
 - USJP: **odwlec** ‘włokać, odsunąć (odsuwać) kogoś, coś dalej, na inne
miejsce; odciągnąć (odciągać)’
wlec ‘ciągnąć, przesuwać z trudem coś lub kogoś po czymś’
 - ISJP: Jeśli ktoś **odwłókł** jakąś osobę lub rzecz gdzieś, to wlokąc ją,
przesunął ją w inne miejsce.
Jeśli **wlecemy** jakąś rzecz, rzadziej osobę, lub jeśli ona wlecze się
za nami, to ciągniemy ją dokądś po ziemi lub po podłodze, często
z trudem.

Przegląd definicji pozwala stwierdzić, że w grupie wymienionych czasow-
ników z prefiksem *od-* najmniej wyspecjalizowane znaczenie ma czasownik
oddalić. Można go zatem uznać za hiperonim pozostałych leksemów (oddalić
coś da się na różne sposoby: odkładając, odciągając, odsuwając lub odwleka-
jąc to). W znaczeniu kolejnych czterech czasowników kryje się informacja
o charakterze odbywającego się ruchu. Odkładanie wiąże się z tym, że istnieje
osobowy agens, który trzyma jakiś przedmiot w ręku i przenosi go na inne
miejsce. Odciągnąć można kogoś lub coś trzymanego przez wykonawcę
czynności, lecz akcja odciągania nie jest – w przeciwieństwie do odkładania
– związana z podnoszeniem. Czynności odsuwania i odwlekania oznaczają
z kolei ten sam ruch, powodujący zmianę położenia kogoś lub czegoś bez
odrywania go od ziemi, przy czym wleczenie dodatkowo wymaga od wyko-
nawcy czynności wysiłku.

Naszkicowane znaczenie prymarne rozpatrywanych czasowników stanowi
punkt wyjścia do rozważań nad sposobem konceptualizacji zmiany terminu
zdarzeń, oznaczanej tymi leksemami w użyciu metaforycznym, nieprototy-
powym. Na początek (także w tym wypadku) warto przyrzeć się definicjom
leksykograficznym:

1) oddalić/oddalać

USJP: ‘spowodować przesunięcie wykonania lub nastąpienia czegoś
na czas późniejszy; opóźnić, odsunąć’

ISJP: Jeśli staramy się **oddalić** jakieś wydarzenie, to chcemy, aby na-
stąpiło później, niż miało nastąpić.

- 2) odłożyć/odkładać
 USJP: ‘przenieść (przenosić) coś na termin późniejszy, zostawić (zostawiać) coś na później; przelożyć (przekładać), odroczyć (odraczać)’
 ISJP: Jeśli **odłożyliśmy** jakąś czynność, to z jakichś powodów zdecydowaliśmy się wykonać ją później, niż początkowo planowaliśmy.
- 3) odciągnąć/odciągać
 USJP: ‘opóźnić (opóźniać) czas wykonania czegoś; odwlec (odwlekać)’
 ISJP: Jeśli **odciągnęliśmy** jakieś wydarzenie lub jeśli ono **odciągnęło się**, to odbyło się później.
- 4) odsunąć/odsuwać
 USJP: ‘spowodować (powodować), że coś odbędzie się w późniejszym terminie; przelożyć (przekładać), przesunąć (przesuwać)’
 ISJP: Jeśli **odsunęliśmy** jakieś zdarzenie lub jeśli ono odsunęło się, to odbyło się w późniejszym terminie, niż planowano.
- 5) odwlec/odwlekać
 USJP: ‘przesunąć (przesuwać) dalej w czasie, spowodować (powodować) opóźnienie czegoś; odłożyć (odkładać)’
 ISJP: Jeśli **odwlekiśmy** jakieś czynności lub zdarzenia lub jeśli one **odwlekły się**, to nastąpiły później, niż powinny lub niż były spodziewane.

Na podstawie przeglądu definicji leksykograficznych można wysnuć kilka wniosków. Po pierwsze, żadnego z omawianych leksemów nie można uznać za hiperonim pozostałych – wydaje się, że mogą one swobodnie wzajemnie się zastępować w różnych kontekstach (wskazuje też na to synonimiczny charakter przytoczonych eksplikacji z USJP). Po drugie, różnice semantyczne w tak sformułowanych eksplikacjach są niewielkie – choć definicje te różnią się między sobą, ich sens pozostaje taki sam; na tym tle odznacza się jedynie eksplikacja czasownika *odłożyć* zawarta w ISJP, sugerująca, że odkładanie zdarzenia musi być umotywowane jakimiś powodami. Po trzecie w końcu, w przedstawionych definicjach brak zróżnicowania w zakresie nacechowania emocjonalnego, stylistycznego; nietrudno bowiem – bazując wyłącznie na kompetencji językowej – domyślić się, że istnieje pewna różnica pomiędzy zdaniami *Jan odwlekł spotkanie o tydzień* oraz *Jan oddalił spotkanie o tydzień*. Wydaje się, że w tej sytuacji odwołanie do założeń semantyki kognitywnej jest szczególnie pomocne, ponieważ pozwoli ujawnić różnice pomiędzy znaczeniami analizowanych czasowników oraz odpowiedzieć na postawione w tytule artykułu pytanie o sposoby konceptualizowania akcji, jaką jest przesuwanie zdarzeń w czasie.

Domeną źródłową, w której obrębie następuje konceptualizacja pojęć oznaczanych przez badane czasowniki w użyciu prototypowym, jest domena przestrzenna², natomiast w użyciu metaforycznym – domena temporalna. W zależności od tego, który spośród pięciu omawianych czasowników zostanie użyty dla wyrażenia opóźnienia akcji, jest ona nieco inaczej profilowana.

Czasownik *oddalić/oddalać*, użyty w znaczeniu prymarnym, odznacza się – jak sygnalizowałam wcześniej – najmniejszym stopniem uszczegółowienia. Trajektorem jest dla niego człowiek (rzadziej zwierzę), landmarkiem zaś – dowolny przedmiot, którego położenie da się zmienić (w przeciwieństwie do drzew czy budynków), lub inna istota żywa. Podobnie jak w przypadku pozostałych leksemów, czasownik ten profiluje złożoną relację pomiędzy trajektorem a landmarkiem – wraz z upływem czasu, w którym odbywa się ruch oddalania, zwiększa się między nimi odległość. Zasygnalizowana niska szczegółowość skutkuje tym, że bez kontekstu trudno określić, w którym kierunku odbywa się ruch (góra – dół, przód – tył, lewo – prawo), w jaki sposób (po powierzchni, na wodzie, w powietrzu) oraz czy wymaga użycia siły (uzależnione jest to od ciężaru oddalanego obiektu lub oporu, jaki ewentualnie stawia). Inaczej w wypadku czasownika *odłożyć/odkładać*, który przewiduje obligatoryjnie połączenie ruchu wertykalnego z ruchem w dowolnym kierunku w płaszczyźnie horyzontalnej.

W użyciu metaforycznym kierunek ruchu (przesunięcia) jest jasno określony i zawsze ten sam – akcje są opóźniane, a zatem przesuwane w przeszłość. Inny jest jednak sposób konceptualizowania akcji, która podlega temu opóźnieniu – w wypadku odkładania jest ona bowiem wyobrażana na wzór przedmiotu, nad którym wykonawca czynności panuje, sterując jego położeniem. Ta swoista władza uwidoczniła została w definicji zawartej w ISJP:

Jeśli odłożyliśmy jakąś czynność, to z jakichś powodów zdecydowaliśmy się wykonać ją później, niż początkowo planowaliśmy [podkreśl. – K.L.].

W przeciwieństwie do akcji oddalanych, których opóźnienie może nastąpić niezależnie od woli człowieka (por. *Zła pogoda oddaliła termin zakończenia budowy*), odłożenie akcji czy jej terminu zawsze wynika z czyjejś decyzji lub chęci.

² Pomijam tu analizę wspólnej dla wszystkich tych czasowników cechy znaczeniowej, jaką jest oznaczenie ruchu trajektora na trasie relacji z punktu wyjścia do punktu dojścia (landmarka) w przestrzeni fizycznej. Dokładnie sens ten omówiła Renata Przybylska (2006, 90–95).

Przegląd danych z Narodowego Korpusu Języka Polskiego (NKJP) pokazuje, że znacznie częściej tworzone są konstrukcje temporalne z czasownikiem *odłożyć/odkładać* niż z *oddalić/oddalać*. Przedstawię teraz wykaz rzeczowników oznaczających zdarzenia lub punkty na osi czasu, pełniących funkcję landmarka³ w konstrukcjach z omawianymi czasownikami. W nawiasie podaję liczby połączeń odnotowanych w pełnej bazie NKJP (1800M segmentów). Należy przy tym mieć na uwadze, że dane te są szacunkowe i służą za prezentowanie różnic pomiędzy rozpatrywanymi czasownikami⁴:

odłożyć/odkładać

- zdarzenia: decyzję (415), sprawę (300), głosowanie (151), wizytę (94), reformy (90), debatę (81), wybory (76), pracę (67), wszystko (63), wyjazd (55), realizację czegoś (54), remont (49), rozmowę (49), spłatę czegoś (48), plany (47), ratyfikację czegoś (43), budowę (39), operację (34), inwestycję (33), dyskusję (31), powrót (28), wymianę (28), spotkanie (27), zakupy (27), płatność (24), macierzyństwo (21), start (21), zakup czegoś (21) i in. [łącznie: 2399]
- punkty na osi czasu: termin (120), moment (19), datę (14), chwilę (7), czas czegoś (6) [łącznie: 166]

oddalić/oddalać

- zdarzenia: realizację czegoś (11)
- punkty na osi czasu: termin (48), moment (34), czas czegoś (7) [łącznie: 89].

W odniesieniu do domeny przestrzennej czasownik *odciągnąć/odciągać* wyróżnia się na tle innych tym, że oznacza czynność, której wykonawca powoduje przemieszczenie trzymanego przezeń obiektu (nie następuje tu jednak ruch podnoszenia, charakterystyczny dla odkładania). Kontakt między trajektorem i landmarkiem zakładają również akcje odsuwania i odwlekania, przy czym dodatkowo ruch odbywa się tu po powierzchni (przemieszczany obiekt nie stawia jednak oporu, w przeciwieństwie do akcji odciągania, która

³ Drugim landmarkiem jest tu każdorazowo „trasa”, czyli oś czasu, na której następuje przesunięcie akcji.

⁴ Dokładne pomiary – niepotrzebne z punktu widzenia prowadzonych tu badań – wymagałyby wprowadzenia w wyszukiwarce korpusowej bardziej złożonej składni zapytań; tu ograniczyłam się tylko do połączeń „rzeczownik + czasownik” oraz „czasownik + rzeczownik”. Odnotowałam jedynie te rzeczowniki, które wystąpiły w podanych konstrukcjach co najmniej pięć razy. Prezentowane listy nie wyczerpują zatem wszystkich możliwych połączeń. Dostęp do danych z NKJP: 1.09.2014 r. oraz 2.11.2015 r.

taki opór obiektu zakłada). Wszystkie trzy czynności wymagają zatem od jej wykonawcy użycia siły, której natężenie jest najtrudniejsze do określenia dla akcji odsuwania (informacja o wielkości wkładanego wysiłku zależy od kontekstu i nie stanowi jednej z wiązek znaczeniowych tego czasownika). Nakładając domenę przestrzenną na temporalną, należałoby zatem oczekiwać, że odwlekanie i odciąganie czegoś w czasie jest konceptualizowane w taki sam sposób – opóźnianie akcji wiąże się z jakimiś trudnościami i wymaga szczególnych starań. Odsuwanie zaś wydaje się mniej nacechowane.

Ponieważ eksplikacje leksykograficzne odnoszące się do płaszczyzny temporalnej nie różnicują znaczenia tych czasowników, w celu wydobycia niuansów znaczeniowych między nimi warto przyjrzeć się połączeniom, jakie tworzą. Podobnie jak poprzednio prezentuję wykaz rzeczowników oznaczających zdarzenia lub punkty na osi czasu, pełniących funkcję landmarka w konstrukcjach z analizowanymi czasownikami:

odciągnąć/odciągać

– zdarzenia: decyzję (6)

odsunąć/odsuwać

– zdarzenia: decyzję (56), sprawę (44), wszystko (16), rozwiązanie czegoś (15), realizację czegoś (14), inwestycję (14), wybory (10), budowę (9), debatę (9), głosowanie (9), spłatę (7) [łącznie: 204]

– punkty na osi czasu: termin (93), moment (34), chwilę (8) [łącznie: 135]

odwlec/odwlekać

– zdarzenia: decyzję (261), sprawę (122), wizytę (27), ratyfikację czegoś (26), reformy (25), egzekucję (23), budowę (22), pracę (22), wyrok (21) i in. [łącznie: 744]

– punkty na osi czasu: moment (132), termin (86), chwilę (40), czas czegoś (11) [łącznie: 269].

Uwagę zwraca duża rozbieżność w zakresie częstotliwości użycia czasowników *odciągnąć/odciągać* oraz *odwlec/odwlekać*, podobnie konceptualizujących akcję opóźniania czegoś. Jak wskazałam wcześniej, tym, co różnicuje ich znaczenia prymarne, jest opór poddawanego tej czynności obiektu. Czynnikiem ten nie jest łatwy do przeniesienia na płaszczyznę temporalną (jeśli opóźniona akcja jest z jakichś względów trudna lub kłopotliwa, wynika to z samego jej charakteru). Być może tym właśnie należy tłumaczyć popularność czasownika *odwlec/odwlekać* we wskazanej parze – jako prostszego znaczeniowo.

Wydaje się, że użyty w znaczeniu temporalnym czasownik *odsunąć/odsunąć* jest dość neutralny i podobny do *oddalić/oddalać*. Obydwa nie są nacechowane stylistycznie i wyrażają bez nadatków semantycznych opóźnianie czegoś.

Zaprezentowane refleksje na temat sposobów profilowania czynności przenoszenia w czasie różnych akcji lub ich terminów nie wyczerpują przyjętego za punkt wyjścia tematu. Sądzę, że dla pełniejszego i dokładniejszego zbadania omawianych czasowników warto przyrzeć się wynikom porównania autentycznych zdań (z NKJP oraz internetu), w których czasowniki te łączą się z nazwą tego samego zdarzenia. Na potrzeby tych obserwacji wybrałam czynność opóźniania realizacji czegoś.

Z przeglądu tego wynika, że czasownik *odłożyć/odkładać* wyróżnia się na tle pozostałych wymaganiem osobowego wykonawcy czynności (tworzy też połączenia z nazwami grup lub instytucji), choć pod względem gramatyczno-semantycznym nie cechują go ograniczenia w zakresie łączliwości. Inaczej w wypadku pozostałych czasowników, które tworzą zarówno konstrukcje z nazwami osobowego agensa, jak i działań człowieka (lub wynikami tych działań) – por. przykładowe ilustracje materiałowe z NKJP oraz internetu:

- Małżonkowie ograniczają liczbę dzieci bądź **odkładają** realizację planów prokreacyjnych. (NKJP)

Pani Senator, jak pani senator zapewne wie, kolejne rządy, kolejne ekipy **odkładały** realizację tej ustawy, a było to związane, no niestety, z brakiem środków finansowych w budżecie na finansowanie tego. (NKJP)

W tegorocznym planie jest również budowa placu zabaw dla dzieci. Wójt (...) obawia się, że z braku siły roboczej będzie musiał **odłożyć** realizację tego zadania. (NKJP)

- (...) rząd **odsuwa** realizację niektórych zamierzeń (...). (NKJP)

Liczne zastrzeżenia i zmiana rządu, a także trudności regionalne **odsunęły** realizację ustaleń i powołanie fundacji regionu walbrzyskiego. (NKJP)

- (...) władze kopalni ciągle grają na zwłokę i wyszukują różne powody, by **oddalać** realizację wyroku sądowego, a sądowe rozstrzygnięcie jest ostateczne. (NKJP)

Mówi się, że stale kłopoty finansowe państwa muszą **oddalić** realizację słusznych zamierzeń leśników pilskich w zakresie ochrony przeciwpożarowej, w zakresie nakładów na ekologię i ochronę lasów państwowych. (NKJP)

- Naszym zdaniem kolejne zarządy **odwlekały** realizację planu restrukturyzacji. (NKJP)

Budowa Zamku ma ruszyć w listopadzie. Wcześniej projekt musi zostać poprawiony, uzupełniony o wskazania miejskiego konserwatora zabytków. Nie można wykluczyć, że znów odbędzie się publiczna dyskusja na jego temat. Wszystko to może **odwlec** realizację. (NKJP)

- Wiem, że firma otrzymała dofinansowanie unijne na modernizację części zakładu, ale były problemy finansowe (...) i prezes postanowił **odciągnąć** realizację tegoż projektu. (internet)

(...) minusem jest nieważnienie przetargu na budowę nowego przedszkola, co **odciąga** realizację tej inwestycji. (internet)

Gdy landmarkiem jest punkt na osi czasu, np. termin, czasownik *odłożyć/odkładać* w dalszym ciągu wymaga osobowego trajektora, pozostałe zaś tworzą na równi konstrukcje z rzeczownikami osobowymi, jak i nieosobowymi. Niewątpliwie wskazaną różnicę w zakresie użycia czasowników należy upatrywać w tym, że opóźnianie akcji ma tu najczęściej charakter celowy. W użyciu czasownika *odłożyć/odkładać* ze znaczenia prymarnego, związanego z przestrzenią, zostaje więc przeniesiony do znaczenia temporalnego aspekt umyślnego sterowania położeniem czegoś, tu: akcji na osi czasu.

Przeгляд materiału pozwala ponadto zauważyć, że w zdaniach z czasownikiem *odłożyć/odkładać* zdecydowanie częściej (w porównaniu ze zdaniami z pozostałymi analizowanymi czasownikami) występuje określenie czasu, wskazujące w sposób dokładny lub przybliżony termin, na który przesuwana jest dana akcja, choć, oczywiście, nie jest ono obligatoryjnym składnikiem takich zdań (dodawane jest natomiast na wzór fraz adlatywnych występujących w konstrukcjach z tym czasownikiem użytym w znaczeniu prymarnym). Spostrzeżenie to znajduje potwierdzenie także w szerszym przeglądzie materiału, nieograniczonym do połączeń z rzeczownikiem *realizacja*. Wśród wspomnianych określeń czasu pojawiają się np.: *do jutra, do przyszłego miesiąca, na miesiąc, na rok, na później, na przyszłość* itp. Sądzę, że również tu hipotetycznym wytłumaczeniem może być omówiony wcześniej sposób konceptualizowania akcji odkładania zdarzeń/czynności w czasie na wzór odkładania przedmiotów. Skoro bowiem przedmiot jest odkładany z jednego miejsca w inne, także akcja odkładana w czasie zmienia swoje położenie i jest – niczym przedmiot – przekładana na nowe „miejsce” na osi czasu. Oczywiście, również w zdaniach z innymi rozpatrywanymi tu czasownikami występują określenia czasu, jednak są to użycia stosunkowo rzadkie.

Porównanie ilustracji materiałowej pozwala też stwierdzić, że dla czasownika *odwlec/odwlekać* charakterystyczne jest używanie go jedynie w odniesie-

niu do sytuacji, w których opóźnienie oceniane jest zawsze negatywnie. Potwierdza to wcześniejszą hipotezę wysnutą na podstawie nałożenia domeny przestrzennej i temporalnej. Wysilek, trud związany z fizyczną czynnością wleczenia ciężkiego (lub bezwładnego) obiektu przeniesiony został do znaczenia metaforycznego – kłopotliwe są tu przyczyny opóźniania akcji, stanowiące metaforyczny ciężar – por. zdania:

- Większość ludzi **odwleka** realizację swoich podstawowych, najważniejszych celów, z powodu braku wiary we własne umiejętności (...). (internet)
- (...) pogorszenie koniunktury na rynku kapitałowym **odwlekło** realizację planów spółki. (internet)

W wypadku pozostałych czasowników (także tych, które prymarnie oznaczają czynność wymagającą użycia siły) opóźnienie jakiejś akcji może być kojarzone negatywnie, ale nie musi (choć faktem jest, że takie konteksty użycia pozostają w zdecydowanej mniejszości) – zob. przykładowe zdania, w których brak takiego negatywnego nacechowania:

- Gmina Gniewino nigdy nie odeszła od planów realizacji budowy kolejki gondolowej w Gniewinie. Troszeczkę **odłożyliśmy** realizację kolejki na później ze względu na Euro 2012. (internet)
- (...) budynek grudziądzkiego kina miał być rozebrany przed końcem ubiegłego roku. Wtedy Jerzy Rebisz problemem zainteresował władze miasta. (...) Z odpowiedzi, jaka wpłynęła już do Ratusza wynika, że spółka **odsunęła** realizację swoich planów na rok, do czasu kiedy powstanie w naszym mieście Multikino. (internet)

Dokonany przegląd materiału nie pozwala natomiast na podział omawianych czasowników ze względu na zróżnicowanie stylistyczne czy gatunkowe. Bazując na danych o źródłach tekstów zawartych w NKJP, stwierdzam brak różnic w zakresie zasięgu użycia analizowanych czasowników.

Na koniec warto skonfrontować wyniki badań nad czasownikami z prefiksem *od-* z właściwościami czasowników *przesunąć/przesunąć* oraz *przełożyć/przekładać*, będących w znaczeniu metaforycznym ich hiperonimami. Czasowniki te wyrażają zmianę terminu czynności, która może odbywać się w obu kierunkach na osi czasu – akcję można przesunąć/przełożyć zarówno na termin wcześniejszy od planowanego, jak i późniejszy. Przegląd landmarków pozwala dostrzec istotną zależność: przekładane są przede wszystkim zdarzenia (jak przedmioty), przesuwane zaś – terminy, punkty na osi czasu (jak koraliki nanizane na sznurek):

przesuwać

- zdarzenia: głosowanie (30), spotkanie (19), wyjazd (15), mecz (14), obrady (9), dyskusję (9), debatę (7), egzamin (7), wizytę (6), zakupy (4), rozprawę (4), randkę (1), zebranie (1) [łącznie: 126]
- punkty na osi czasu: termin (4064), datę (167), godzinę (80), czas (54), moment (26), początek (26), start (18), porę (11) [łącznie: 4446]

przekładać

- zdarzenia: spotkanie (394), mecz (349), głosowanie (50), wizytę (43), dyskusję (30), egzamin (29), wyjazd (23), rozprawę (18), debatę (15), obrady (7), zebranie (5), randkę (2), zakupy (2) [łącznie: 967]
- punkty na osi czasu: terminy (317), datę (29), start (24), godzinę (11), moment (7), początek (6), czas (4), porę (1) [łącznie: 399].

Co ciekawe, zależność tę można dostrzec także dla czasowników *odłożyć/odkładać*, ale dla pozostałych już nie. Kwestia ta może stanowić punkt wyjścia do dalszych badań oraz pogłębionej refleksji nad innymi czasownikami z zarysowanej we wstępie grupy leksemów oznaczających zmianę terminu akcji. Niewątpliwie bowiem interesujące byłoby poszukiwanie zależności pomiędzy czasownikami o różnej budowie morfologicznej, a także odwołującymi się do znaczeń innych niż ruch (por. *przedłużyć, skrócić*).

Literatura

- Bańko M., red., 2000, *Inny słownik języka polskiego*, t. 1–2, Warszawa. (ISJP)
- Dubisz S., red., 2004, *Uniwersalny słownik języka polskiego*, Warszawa. (USJP)
- Przybylska R., 2006, *Schematy wyobrażeniowe a semantyka polskich prefiksowych czasownikowych do-, od-, przę-, roz-, u-*, Kraków.
- Śmiech W., 1986, *Derywacja prefiksalna czasowników polskich*, Wrocław.
- Taylor J.R., 2007, *Gramatyka kognitywna*, przeł. Buchta M., Wiraszka Ł., red. nauk. Tabakowska E., Kraków.

To postpone or change the time of a meeting?
On the conceptualization of the idea of moving
a planned activity to a later time

The article presents the differences in conceptualizing the idea of moving planned activities or events to a later time. The author of the article refers to the cognitive semantics and con-

siders five Polish verbs: *oddalić*, *odłożyć*, *odciągnąć*, *odsunąć* and *odwlec*. The author uses lexicographical explanations and material gathered from the National Corpus of Polish Language and Internet.

Keywords: verbs of movement, cognitivism